

Nikdy nezapomenu na tuto noc, první noc v táboře (v Osvětimi), jež proměnila můj život v jedinou dlouhou, nasedmkrát zamčenou temnotu.

Nikdy nezapomenu na ten kouř.

Nikdy nezapomenu na tváře dětí, jejichž těla se před mýma očima měnila ve žhavé spirály pod němým nebem.

Nikdy nezapomenu na plameny, jež navěky sežehly mou víru.

Nikdy nezapomenu na noční ticho, jež mi zabilo mého Boha, mou duši a mé sny, jež ne mne hleděly tváří pouště.¹

Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, budujte mu blahobyť. Odcházím bez nenávisti k vám. Přeji vám to, přeji vám to...
Poslední slova Milady Horákové

Když pročítáme tato zoufalá slova, potom si připomeňme ještě jeden historický moment. Dvacáté století otevřel v Evropě, v Berlíně na universitě slavnou a pozorností se těšící v celé Evropě řečí liberální protestantský teolog Adolf von Harnack. Mluvil tehdy o konci křesťanského dogmatismu a o nástupu éry ušlechtilosti ducha a humanity jako quintesenci křesťanství. O pár let později se jeho žákům u Verdunu zhroutila víra v Evropskou humanitu. „Zhroutil se mi svět“ napsal ze zákopů u Verdunu protestantský teolog Paul Tillich a ve stejném smyslu se vyslovil i protestantský bohoslovec Karl Barth.²

Pochopitelně ono zhroucení světa se v dějinách XX. století opakovalo mnohokrát. Na konci minulého století docházíme k děsivým číslům, kdy ve XX. století bylo více než 175 000 000 lidí cílevědomě zabito v politických masakrech. Uvedená čísla nemohou vyjádřit celkovou škodu a morální degradaci zaviněnou dvojím kataklysmatem dvacátého století, tj. světovými válkami a totalitními revolucemi.³ Politolog Z. Brzezinsky hovoří o tom, že XX. století prodloužilo život ale nedokázalo mu dát smysl. Nakonec se s jistou nadsázkou ptá, jaký smysl má prodlužovat lidský život, když mu neumíme dát smysl?

Výše popisované nás staví před jednu z klíčových otázek, kterým musíme čelit, když se probíráme minulým stoletím. Onou otázkou je smysl utrpení. Možná namítnete, že tyto otázky se nás netýkají v takové míře, jako Wiesla, Horákové, Tillicha a mnoha dalších, kteří prošli peklem, které si navíc nijak nepůsobili. To je sice pravda, ale když přemýšlíme nad Božím charakterem, tyto otázky podložené životními příběhy mnohých a možná i některých z nás, se nám nemohou vyhnout. Do jaké míry zasahuje Bůh do lidských osudů? Do jaké míry platí, že nás nepotká zkouška nad naše síly a že se zkouškou přijde východisko? Měl Wiesel malou víru, když se mu při pohledu do plamenů, kde se páčila těla malých dětí, zhroutila víra? Byla Tillichova důvěra v Boha postavena na vratkých základech, když tváří tvář Verdunským jatcům prožívá krizi víry? Nebo Bůh dopustil zkoušku, kterou prostě v daný moment neunesli. Bůh ale ve svém slově přece jasně říká, že takovouto zkoušku nedopustí – tedy chyba byla na jejich straně. Přesto se v nás cosi brání udělat takovýto závěr. Bůh nechybuje, ale člověk má jistou míru výdrže a ta když se překročí, člověk nevydrží. Můžeme to trpícímu člověku vyčítat?

Otázka Boží dobroty a lidského utrpení se velmi často opakuje v diskusích o Bohu. Nicméně nejedná se jen o otázku, kterou kladou nevěřící. Tuto otázku si kladou i věřící. Sice existuje universální odpověď, že utrpení je výsledek zneužití lidské svobody, zároveň ale ne vždy si lidé utrpení způsobí utrpení tím, že nezodpovědně nakládají se svojí svobodou. Problém je tedy přece jenom složitější.

¹ Wiesel, E., *Noc* (Sefer, Praha 2007).

² Funda O., *Znavená Evropa umírá*, (Karolinum, Praha 2000), s. 60.

³ Brzezinsky Z., *Bez kontroly*, (Victoria Publishing, Praha 1993), s. 27.

Hovoříme-li o otázce utrpení, zřejmě první kniha, která nás napadne je kniha Job. Jedná se o knihu rozsáhlou, vyberu tedy jen několik myšlenek a momentů, které snad alespoň trochu podkryjí téma utrpení a Boží role v něm. První věc, která nás zarazí je, že Bůh dovoluje satanovi, aby zasáhl do Jobova života. Představte si, že by vám nějaký zlý člověk navrhl, že bude škodit vašemu dítěti. Sice ho nezabije, ale bude mu škodit. Zřejmě není třeba psát, co byste mu odpověděli. Nebeský otec však odpovídá jinak – povoluje satanovi, aby jeho dítěti škodil. Dá se z toho usoudit, že Bůh si takto se satanem hraje na šachovnici světa a figurkami, které ale na rozdíl od šachů nejsou ze dřeva ale z masa a kůže? Myslím, že tento závěr je nesprávný. Pointa příběhu není jakási pomyslná hra ale jedna jediná otázka, kterou pokládají tisíce lidí. Zároveň je v této otázce i, dle mého pohledu pomýlené, tvrzení teologie prosperity. Ona otázka a konstatování zároveň se dá shrnout do této věty: „To se to dobře věří, když se dobře vede.“ Nevěřící někdy říkají, že věříme, protože se díky víře máme lépe. Teologie prosperity potom tento přístup v podstatě potvrzuje tvrzením, že když věříš, budeš prosperovat. Kniha Job tuto logiku vyvrací. Klid, pokoj a prosperita není odměnou ani výsledkem naší víry. Job věřil, byl bohabojný a přesto...

V obecnější rovině se potom ukazuje, že tento svět je do jisté míry v rukou zlého. Pokud rovinu Jobova příběhu rozšíříme na rovinu lidstva potom lze říci, že Bůh nedal zlu totální prostor, ale nechává ho na tomto světě působit. Otřesné zážitky, které Job prožívá, vidíme v lidských dějinách v nejrůznějších obměnách stále znovu pouze s tím rozdílem, že oproti Jobovu příběhu většinou nekončí happy - endem. Pokud tedy slyšíme argumenty „kde je dobrý Bůh, když je svět špatný“, můžeme odpovědět – ale Bůh nikde neřekl, že to bude jinak. Ani jeho věrným ani těm, kdo v něj nevěří neslibil klid a pohodu.

Podstatnou část knihy poté tvoří rozhovory Joba a jeho přátel. Všimněme si, že jeho přátelé mu nedávají nesmyslné rady. Pojďme se podívat, jak se oni perou s otázkami utrpení. První rádce – Elífaz tvrdí, že přímý neupadne do záhuby (Job 4, 6) a hovoří tedy v podobném duchu jako Žalmista: „Hospodin nedopustí, aby se spravedlivý zhroutil. (Ž 55, 21). Dále hovoří o tom, že Všemocný kázní (Job 5, 16). V podobném duchu hovoří Žalmista, když mluví o tom, že Hospodin kárá (Ž 94, 12). Další rádce - Bilhad spojuje požehnání a naopak trápení s tím, jak se Job a jeho synové chovali. Na jednu stranu se nám tyto rady zdají špatné, jak již bylo napsáno, bezbolestný život není odměna za dobré chování, ale nečteme např. v 5 M. 7 jasnou spojitost mezi pozemským požehnáním a poslušností? Bilhadovi rady tedy dávají v kontextu některých biblických pasáží smysl. Bilhad dále hovoří že ti, kdo na Boha zapomněli, sejdou ze správné cesty, což je v duchu Žalmu 1, kde se píše o tom, že svévolníci neobstojí. Další rádce – Sófar vidí důvod Jobova utrpení v jeho nepravostech. Protože známe pointu příběhu tak vidíme, že toto nebyl důvod Jobova utrpení, zároveň ale nepoužíváme tuto „apologetickou fintu“ i my když tvrdíme, že utrpení je daň za to, že zneužíváme (tím že se dopouštíme nepravostí) svobodu, kterou nám Bůh dal? Jinými slovy podobně jako Sófar tvrdíme, že si lidé (nebo v tomto příběhu Job) za utrpení mohou díky svému hříchu sami.

Další rady Jobových přátel krouží kolem podobné myšlenky jakou jsme viděli u Stara - tedy že Bůh Joba trestá za jeho svévoli. Job se brání tím, že si není vědomý své viny. Argument, že lidé trpí v důsledku svévole, ale najdeme i v Písmu. Hospodin jasně varuje Izrael, že pokud nebude poslouchat, bude trpět (3 M 26, 14 - 39). Stejně tak proroci hovoří o tom, že zlo, kterého se Izraelci dočkali, je důsledkem jejich nepravostí. Nakonec promlouvá Elihů, který mj. moudře ukazuje na to, že Bůh utrpením vychovává (Job 36, 15).

Snad jsou argumenty Jobových přátel někdy nesprávné, nemůžeme je ale prohlásit za scestné, protože dobře korespondují s jinými místy Písma. Četl jsem komentáře, které ukazují, jak se Jobovi rádci mýlili, ale po pravdě řečeno žádný z těchto komentářů mě nepřesvědčil o tom, že by se mýlili hodně. Navíc to je Job, který své přátele přesvědčuje, aby řekli, že mu Bůh křivdí (Job 19, 6). To, že se nepřidají k tomuto obvinění Boha, je správné. Myslím, že nakonec jejich chyba je stejná jako naše – že příliš filozofují nad věcmi, které jsou nám lidem

zahaleny. Tento přístup obyčejně trpícím nepomůže. Možná měli pokračovat v tom, co čteme na konci druhé kapitoly – mlčet, plakat s Jobem a prostě být s ním... Když jsem před zhruba rokem ležel po operaci s bolestmi na JIP a manželka za mnou přišla, nevysvětlovala, „jen“ vedle mě seděla a držela mě. V té chvíli jsem si nic víc nepřál.

Nakonec promlouvá Bůh (Job 38 – 41). Čtenář by čekal, že nám konečně poodhalí jak to tedy je... ale Bůh nejen že Jobovi neřekne nic o svém rozhovoru se satanem, ale ani neřekne nic o smyslu utrpení! Pokud je kniha Job o utrpení, proč o něm Bůh Jobovi a jeho přátelům nic nesdělí? Proč něco nepoodhalí i nám? Proč neuvede rady Jobových přátel na správnou míru? Co se nakonec dočteme je pouze to, že Jobovi přátelé za svoje rady dostanou pokárání. V čem ale byly jejich rady tak „mimo“? V čem se tak zásadně rozchází s jinými místy Starého zákon. A v čem jsou mimo naše rady, když se pokoušíme pomoci trpícím? Nehovoříme alespoň někdy podobně, jako Jobovi přátelé? Necitujeme podobné texty Písma jako Jobovi přátelé? Tím, že Bůh v knize Job promlouvá o tom, co stvořil, nám naše otázky příliš neusnadňuje. Všechny otázky které Bůh ve své řeči klade, ukazují na jeho velikost a z toho plynoucí suverenitu. Tedy žádné filozofování nad smyslem zla a utrpení, ale ukázání toho, že vesmír a vše co se v něm děje, je pod Boží vládou. Zároveň Boží velikost, která se projevuje v jeho stvoření převyšuje naše poznání. Pro našince odkojeného marxistickým „vše je měřitelné a co měřitelné není měřitelným učiníme“ je konstatování Boží, rozum přesahující velikosti zřejmě nepřijatelné, ale to by bylo na jiný článek. Boží zvláštní odpověď nicméně vybudí u Joba jedno klíčové poznání – „teď jsem tě spařil vlastním okem“. Nepochopil jsem tě, ale setkal jsem se s tebou. Poznal jsem tě. Doposud jsem tě jen chápal, nyní jsem došel ještě dál – k existencionálnímu setkání. K tomuto poznání dojde Job na konci. V polovině příběhu a svého utrpení – tj. 19 kapitole potom dojde k ještě jedné klíčové myšlence: „Vím, že Vykupitel můj žije a jako poslední se postaví nad prachem (Job 19, 25)“. Nyní se chci zeptat, zda si myslíte, že by k podobným závěrům došel člověk poté, co by od Boha dostal odpověď typu „deset důvodů proč Bůh dopouští utrpení“. Pokud by toto Bůh pronesl, vlastně by se tím ospravedlňoval. Jenže Bůh se člověku ospravedlňovat nemusí. Proč? Protože je Bůh. Člověk Ho poznává ne tehdy, až mu Bůh vysvětlí proč dělá to co dělá, nebo (jak by si někteří přáli), až se nám omluví, ale v existencionální rovině, která se odehrává, snad paradoxně, někdy právě v rovině utrpení. Job došel k tomu, že mnoho jeho „vědomostí“ o Bohu pocházelo jen z doslechu, tedy od druhých lidí. Zřejmě v této rovině uvázli Jobovi přátelé. Měli hodně myšlenek o Bohu, ale malé zásoby osobního poznání Boha.

Další důležité věc, kterou Bůh ukazuje nám čtenářům ale i satanovi je, že prosperita není odměnou za dobré chování a ctnostný život. Věříme ne proto, že se máme dobře nebo protože bychom se mohli mít dobře, ale proto, že jsme poznali Krista a proto, že se mít dobře budeme – až se s ním setkáme tváří v tvář. Problém nás mnohých je, že jsme si udělali ráj již zde na zemi – a to nás od Boha spolehlivě odvádí.

Další poučení do naší doby je, že utrpení je součástí našeho života nezávisle na tom, jak spravedlivý a správný život žijeme.

Dále vidíme, jak důležitou roli uprostřed utrpení hrají přátelé. Sdílená bolest je stále bolestí, ale přesto se dá spíše unést.

Nakonec zjišťujeme, že odpověď na utrpení nacházíme spíše v konkrétních souvislostech někdy těžkých zkušeností, než skrze teze a poučky. Tím není řečeno, že jisté teze a racionální zdůvodnění nepotřebujeme, ale ty nám nepomohou tolik, jako osobitá zkušenost s Bohem, který nám kameny s cesty neodmete, ale půjde jimi vedle nás. Nakonec lidé, kteří utrpením prošli a neztratili víru se stávají jakousi vykupitelskou postavou pro další. Aniž bychom pohrdali poznáním a schopností věci racionálně uchopit, v okamžicích těžkostí zřejmě nepůjdu za tím, kdo mi všechno vysvětlí, protože odpovědi vyčetl v jakési chytré knize ale za tím, kdo něčím podobným prošel. Nakonec příkladem je sám Kristus. Na nás, kteří s Bohem chodíme již pár let potom je, abychom měli co předat.

Tímto se dostáváme na konec přemýšlení o utrpení a knize Job. Abychom nedopadli jako Jobovi přátelé, raději již zmlkněme. Nedošli jsme k vyčerpávající odpovědi ohledně utrpení. Ale alespoň malý průzor, kterým můžeme nahlédnout trochu dál, se nám v této knize snad pootevřel.